

CRNA GORA
S K U P Š T I N A
Odbor za ljudska prava i slobode
Broj: 00-63-8/16-
Podgorica, 26. maj 2016. godine

INFORMACIJA
SA SASTANKA PREDsjedNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE
DR HALILA DUKOVIĆA SA DŽONOM L. VODAČEM,
ADVOKATOM SPECIJALIZOVANIM ZA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM,
održanog u Podgorici, 18. maja 2016. godine

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković sastao se sa Džonom L. Vodačem, advokatom specijalizovanim za prava osoba sa invaliditetom.

Sastanak je održan 18. maja 2016. godine u Skupštini Crne Gore.

Sastanku su prisustvovali Milena Labović, predstavnica Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Crnoj Gori i Hajdana Simović iz Centra za antidiskriminaciju „Ekvista”.

Advokat Vodač je boravio u Crnoj Gori u sklopu Spiker programa „Bez sažaljenja: Američki pokret za građanska prava osoba s invaliditetom“ kojije u cilju upoznavanja javnosti sa pravima osoba sa invaliditetom i jačanja ovih osoba u borbi za njihova prava realizovala „Ekvista“ u saradnji sa Ambasadam Sjedinjenih Američkih Država u Podgorici.

Advokat Vodač je 42 godine radio u Vladi SAD-a baveći se pitanjima lica sa invaliditetom i upoznao je predsjednika Odbora sa položajem ovih lica u Sjedinjenim Američkim Državama i procesom kroz koji je država prošla kako bi dostigla sadašnje stanje.

S druge strane, predsjednik Odbora dr Halil Duković je predstavio crnogorsko zakonodavstvo u ovoj oblasti i aktivnosti koje Odbor za ljudska prava i slobode, u saradnji sa nadležnim državnim organima, nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom, a uz podršku međunarodnih organizacija, preduzima na afirmaciji, promociji i zaštiti prava osoba sa invaliditetom.

Predsjednik Odbora je saopštio da Odbor, u skladu sa Poslovníkom Skupštine Crne Gore utvrđenom nadležnošću, pored zakonodavnih aktivnosti na razmatranju svih predloga zakona iz oblasti ljudskih prava i sloboda, značajnu pažnju posvećuje praćenju implementacije zakona. Poseban akcenat u radu Odbora usmjeren je na položaj ranjivih kategorija stanovništva, među kojima su pripadnici romske populacije, osobe sa invaliditetom i pripadnici LGBT populacije. Ističući da je najlakše donijeti zakone, a da je mnogo veći napor potreban za njihovu implementaciju, predsjednik Odbora je saopštio da je Odbor u tom dijelu uradio mnogo i da je postignut vidljiv napredak u ovoj oblasti.

Radi upoznavanja građana sa njihovim pravima i načinima zaštite tih prava, Odbor je u većini gradova Crne Gore organizovao javne tribine što je doprinijelo jačanju svijesti građana o njihovim pravima. Odbor se bavio i položajem djece smještene u institucijama, kao i djece sa smetnjama u razvoju. U tom smislu, Odbor je organizovao niz posjeta tim ustanovama radi uvida u stanje i stepen poštovanja ljudskih prava korisnika smještenih u institucijama, a svojim preporukama nadležnim organima značajno je doprinio poboljšanju stanja. Predsjednik je podsjetio da je Odbor, u saradnji sa UNICEF-om, organizovao Javnu tribinu na temu “Prava djeteta- hraniteljstvo” radi doprinosa Kampanji “Svako dijete treba porodicu” kojoj se i Odbor priključio. Prethodno su članovi Odbora posjetili Dječiji dom “Mladost” u Bijeloj.

Predsjednik je najavio da će Odbor početkom juna, u skladu sa Planom za 2016. godinu posjetiti Malu grupnu kuću u Bijelom Polju za djecu sa smetnjama u razvoju bez roditeljskog staranja ili čijim roditeljima je oduzeto to pravo, koja je kao novi servis socijalnih usluga izgrađena uz pomoć Ambasade SAD-a.

Advokat Vodač koji u ime američke Vlade prati položaj osoba sa invaliditetom u svijetu je saopštio da je tokom boravka u Crnoj Gori upoznat sa veoma važnim koracima koje je Crna Gora preduzela u cilju poboljšanja kvaliteta života lica sa invaliditetom. Čestitao je Crnoj Gori na zakonima u ovoj oblasti i pristupu prema licima sa invaliditetom naglašavajući da je u Crnoj Gori situacija mnogo bolja, nego u nekim ekonomski razvijenijim zemljama koje je posjetio. Takođe, čestitao je što se osobama sa invaliditetom pristupa iz perspektive ljudskih prava. Ocijenio je da Crna Gora preduzima sjajne aktivnosti u stvaranju mogućnosti za ostvarivanje prava ovih lica. Uputio je pohvale za ratifikaciju Konvencije Ujedinjenih nacija za prava osoba sa invaliditetom, naglašavajući da je u tom pogledu Crna Gora uradila više od Sjedinjenih Američkih Država. Ocijenio je i da je crnogorski Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom sa kojim se usklađuje 56 drugih propisa veoma dobar. Uputio je pohvale Skupštini Crne Gore za obezbijeđenu pristupačnost. Pozdravio je i čestitao nanačinu na koji su lica sa invaliditetom uključena u aktivno donošenje odluka, ističući da ova lica mogu da daju ogroman doprinos, posebno u aktivnostima koje se njih tiču. Saopštio je da su oni u saradnji sa licima sa invaliditetom i kroz njihovo aktivno učešće došli do brojnih važnih informacija koje su doprinijele poboljšanju stanja. Ponosan je i što je Ambasada SAD-a u Crnoj Gori veoma aktivna u oblasti poboljšanja položaja lica sa invaliditetom i izrazio je očekivanje da će Odbor za ljudska prava i slobode biti slobodan da im se obrati u slučaju potrebe za razmjenom iskustava u ovoj oblasti.

Advokat Vodač je naglasio da je najteža implementacija propisa, ali da Crna Gora može puno naučiti iz iskustva drugih zemalja koje su već prošle takav proces. Kroz sličan proces su prošli i oni u Sjedinjenim Američkim Državama. Savjetovao je da se ne obeshrabrimo i ne odustajemo, navodeći da za određeni napredak treba vremena, uz naglasak da mali koraci koji se sad preduzimaju imaju veliku važnost za budućnost.

Vodač je saopštio da su u Americi značajne napore uložili na obezbjeđivanju pristupačnosti svih javnih objekata licima sa invaliditetom, navodeći da je fokusiranje na sektor građevinarstva, posebno prilikom izgradnje novih zgrada ključno za rješavanje problema pristupačnosti. Po proračunu koji su uradili, prilagođavanje nove zgrade licima sa invaliditetom košta oko pola procenta njene ukupne vrijednosti, dok adaptacija postojećih iziskuje znatno veća finansijska sredstva. U tom pogledu, važno je naći način i obezbijediti da arhitekta i građevinari grade po utvrđenim standardima. U SAD-u su to obezbijedili putem edukacija, dostavljanja potrebnih informacija i sprovođenjem zakona.

Upoznat je da u Crnoj Gori postoje dobri standardi u pogledu pristupačnosti, ali aktivnosti treba usmjeriti na njihovo poštovanje i sprovođenje. Veoma su važne edukacije i razgovori sa građevinskim inženjerima, arhitektama, udruženjima, privrednom komorom i svim drugim nadležnim subjektima koje je potrebno upoznati sa standardima. Naglasio je da svega par centimetara može da odluči da li zgrada može da dobije upotrebnu dozvolu.

Naveo je da je Kancelarija Ministarstva pravde u kojoj je radio imala nadležnost da prati sprovođenje Zakona o Amerikancima sa invaliditetom i da su dobijali brojne pritužbe od lica sa invaliditetom zbog nepristupačnosti javnih objekata, o čemu su sprovodili detaljne istrage. U početku su protiv brojnih vlasnika i investitora podnosili tužbe, ali je time poslata poruka cijeloj zajednici da moraju da poštuju Zakon. Ilustracije radi, predstavio je primjer hotela "Njujork" u

Las Vegasu gdje su vlasnici nakon izgradnje, prije dobijanja upotrebne dozvole, morali izmijeniti svih 1000 vrata koja nijesu bila po standardima da bi ih prilagodili osobama sa invaliditetom, a trošak za jedna bio je oko 1000 dolara. Po okončanju postupka, vlasnici hotela su tužili arhitekta iz razloga što projekat nije bio usklađen sa standardima. Time je poslata jasna poruka da postoje standardi kojih se svi moraju pridržavati.

Takođe, građevinske inspekcije se bave i pitanjem pristupačnosti i shodno zakonu ne izdaju upotrebnu dozvolu za objekat dok se ne obezbijedi pristupačnost za lica sa invaliditetom. U početku stanje nije bilo dobro, ali djelovanjem u poslednjih 40 godina situacija se značajno promijenila. Izrazio je nadu da će Crna Gora slijediti ove korake kako bi dostigla sve neophodne standarde i poboljšala pristupačnost objekata za lica sa invaliditetom. Posebno je važno da standardi pristupačnosti budu primijenjeni prilikom izgradnje novih zgrada.

Advokat Vodač je ukazao na važnost integracije djece sa smetnjama u razvoju. U SAD-u do 1970. veliki broj djece sa smetnjama u razvoju nije imao mogućnosti za obrazovanje, a zakonima iz 1968. i 1975. godine propisano je da svako dijete bez obzira na invaliditet mora dobiti mogućnost obrazovanja u redovnoj nastavi shodno njegovim sposobnostima. U početku su se nastavnici suočavali sa problemima, ali njihovom edukacijom postignut je uspjeh. Istakao je da je obrazovanje najviše promijenilo stanje u pristupu prema osobama sa invaliditetom. Smanjeni su stereotipi, predrasude, barijere, porodice se više ne stide svojih članova koji imaju određeni invaliditet. 1973. godine svega nekoliko studenata sa invaliditetom pohađalo je američke koledže i univerzitete, a sada oni predstavljaju 10% od ukupnog broja studenata. Preporučio je da se posebna pažnja posveti edukaciji lica sa invaliditetom, jer će se time doprinijeti ne samo njihovoj boljoj budućnosti, već i napretku cjelokupnog društva.

Advokat Vodač je naglasio da nijesu postigli značajne rezultate u zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Dvije trećine radno sposobne populacije u SAD-u je zaposleno, a samo jedna trećina lica sa invaliditetom. Savezna Vlada i predsjednik Obama se zalažu da sve savezne agencije treba da zapošljavaju lica sa invaliditetom u što većoj mjeri, čime bi bili uzor ostalima.

Upoznat je da u Crnoj Gori poslodavci moraju da zaposle određeni procenat lica sa invaliditetom, a ukoliko to ne urade imaju obavezu da uplate sredstva u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom. Od ministra za ljudska i manjinska prava je upoznat da se još uvijek razmatra kako najefikasnije trošiti sredstva iz tog Fonda. Takođe, informisan je da država poslodavcima koji zaposle lica sa invaliditetom daje određeni iznos sredstava za finansiranje dodatnih troškova, čime se omogućava prilagođavanje radnog mjesta ovim licima. Ocijenio je da su te mjere sjajne, jer ohrabruju poslodavce da zapošljavaju lica sa invaliditetom.

Osvrnuo se na javni prevoz i upitao kakvo je stanje u toj oblasti, naglašavajući da su u SAD-u veliku pažnju posvetili ovome, pa su od prevoznika insistirali da prilikom nabavke novih autobusa kupuju isključivo one koji su prilagođeni licima sa invaliditetom. Za realizaciju cilja bilo im je potrebno 20-25 godina, ali sada svi gradovi u Americi imaju autobuse prilagođene licima sa invaliditetom, što nije zahtijevalo velike troškove jer je cijena autobusa prilagođenog licima sa invaliditetom bila svega 10% veća od cijene običnog autobusa. Tek nedavno su počeli da se bave prilagođavanjem taxi prevoza, zahtijevajući od taxi udruženja da makar 5-10% voznog parka bude prilagođeno osobama sa invaliditetom i to u velikim gradovima poput Njujorka, Čikaga i Vašingtona.

Kada je riječ o državnim organima, naglasio je da je Savezna vlada bila svjesna da treba da bude model i uzor za sve ostale, pa su sve njene zgrade pristupačne za lica sa invaliditetom, dok je Kongres prilagođen tek kada je izabran jedan poslanik, korisnik invalidskih kolica.

Advokat Vodač je upoznao predsjednika Dukovića da u SAD-u već 20- ak godina postoji deset centara za tehničku pomoć u kojima su angažovana lica koja nisu državni službenici i zaduženi su da pružaju informacije državnim organima, preduzećima, ustanovama, lokalnim samoupravama i građanima o Zakonu o Amerikancima sa invaliditetom. To su mali centri koji imaju blisku saradnju sa zajednicom i na njihov zahtjev, daju im savjete koji doprinose boljem razumijevanju standarda i propisa. Sugerisao je da nadležni organi u Crnoj Gori razmisle o formiranju sličnog centra, podsjećajući da se Mongolija ugledala na SAD u tom pogledu. Spreman je da posredstvom Ambasade SAD-a u Crnoj Gori dostavi detaljnije informacije o funkcionisanju ovih centara.

Podsjećajući na izreku da put od hiljadu milja, počinje prvim korakom, predsjednik Odbora dr Halil Duković je saopštio da je Crna Gora, kao mlada država koja ovih dana obilježava desetogodišnjicu nezavisnosti, napravila prve, veoma značajne korake i sada se stvari odvijaju mnogo brže. Naglasio je da se Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ovim licima pristupa sa stanovišta ljudskih prava, a ne socijalno zaštitnih prava. Naveo je da je obaveza Vlade Crne Gore da preduzme aktivnosti na usaglašavanju 56 propisa sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom definisana Zaključkom Skupštine Crne Gore, donešenim na predlog Odbora za ljudska prava i slobode. Predsjednik je naglasio da su na sjednicama i svim drugim aktivnostima Odbora koje se tiču osoba sa invaliditetom uvijek prisutni predstavnici nevladinih organizacija koje se bave zaštitom njihovih prava. Odbor veoma uvažava njihove sugestije, o čemu govori i činjenica da je Odbor prilikom razmatranja Predloga zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom zbog nezadovoljstva osoba sa invaliditetom zahtijevao dodatne konsultacije i usaglašavanja između Ministarstva za ljudska i manjinska prava i organizacija koje se bave zaštitom osoba sa invaliditetom, što je rezultiralo poboljšanjem teksta Predloga zakona koji je kasnije velikom većinom glasova usvojen, na zadovoljstvo svih korisnika.

Kada je riječ o pristupačnosti, Predsjednik je saopštio da postoje problemi, ali u cilju njihovog rješavanja Vlada Crne Gore već treću godinu Budžetom opredjeljuje sredstva u ukupnom iznosu do sada od oko milion eura za obezbjeđivanje pristupačnosti. Prvobitno je bilo utvrđeno 13 prioriternih objekata. Nove zgrade nisu problem, ali je posebno teško obezbijediti pristupačnost za stare objekte, jer se prilikom njihove izgradnje nije mnogo vodilo računa o osobama sa invaliditetom, a sada za neke od njih ne postoji sačuvana projektna dokumentacija što prouzrokuje dodatne probleme u njihovom prilagođavanju. S obzirom da je takve objekte teško prilagoditi i Skupština Crne Gore je nakon trogodišnjeg sagledavanja stanja obezbijedila pristup na sporednom ulazu u zgradu. O teškoćama sa kojima se suočavaju korisnici invalidskih kolica Predsjednik se upoznao prilikom simulacije kretanja uz pomoć invalidskih kolica gradskim ulicama koju su organizovale nevladine organizacije u Podgorici za političare i javne ličnosti.

U vezi sa prilagođavanjem javnog prevoza licima sa invaliditetom, saopštio je da je Crna Gora mala država sa 620.000 stanovnika i jedino Podgorica ima gradski prevoz, ali je vozni park star više od 15 godina i privatna preduzeća koja obavljaju taj prevoz su na ivici opstanka, tako da bi bez pomoći države veoma teško prilagodili autobuse.

Predsjednik je zaključio da je najteže promijeniti svijest građana, pa se tu preduzimaju brojne aktivnosti poput kampanja i obrazovanja građana o važnosti sprovođenja zakona, što će u krajnjem doprinijeti poboljšanju položaja ne samo lica sa invaliditetom, nego i svih ostalih. Građevinske inspekcije se primarno bore protiv divlje gradnje sa kojom se Crna Gora suočava nakon ratnih dešavanja iako istima nije bila zahvaćena ipak trpi posledice, pa je rad građevinske

inspekcije koja ima ograničene kadrovske kapacitete usmjeren na tu oblast. Vjeruje da će se i tu stanje za određeno vrijeme poboljšati.

Predsjednik Duković je istakao da je inkluzivno obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori u potpunosti zaživjelo i tu je ostvaren najveći napredak. U svim školama ima djece sa smetnjama u razvoju koji uče zajedno sa ostalom djecom. Nastavnici su obučeni za istovremeni rad sa djecom sa smetnjama u razvoju i djecom koja nemaju smetnje, a u radu im pomažu asistenti u nastavi. Trogodišnja kampanja "Govorimo o mogućnostima" je značajno uticala na svijest građana o ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju. Tako se procenat građana Crne Gore kojima je prihvatljivo da dijete sa smetnjama u razvoju ide u isto odjeljenje sa njihovim djetetom povećao sa 35% prije kampanje na 80% u decembru 2013. godine kada je kampanja završena i taj je procenat ostao isti dvije godine od završetka kampanje. Istovremeno se procenat građana Crne Gore koji prihvataju da dijete sa smetnjama u razvoju može biti najbolji prijatelj njihovog djeteta povećao sa 22% prije kampanje na 51% u istom periodu, dok se dvije godine nakon završetka kampanje taj procenat povećao na 60% u januaru ove godine.

Ukazao je na slučaj kada se prije 20-ak godina prvi put u Crnoj Gori pojavilo dijete koje je bilo zaraženo HIV virusom navodeći da je tada postojao otpor roditelja da njihova djeca pohađaju školu zajedno sa tim djetetom. Putem edukacije i jačanja svijesti građana značajno je promijenjeno stanje u toj oblasti.

Najveći problem je u zapošljavanju osoba sa invaliditetom, ali država sa ozbiljnim namjerama i posvećenošću pristupa rješavanju ovog problema. Zakonom je propisano da svaki poslodavac, u zavisnosti od ukupnog broja zaposlenih mora zaposliti određeni broj lica sa invaliditetom, a ukoliko to ne uradi u obavezi je da određena sredstva uplati u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom. Jasno je da u nekim oblastima, kao što je građevinarstvo nije moguće zaposliti lica sa invaliditetom. U praksi, poslodavci radije uplaćuju doprinos u Fond, nego što zapošljavaju lica sa invaliditetom, pa smo došli u situaciju da je puno novca u Fondu, a slab napredak u zapošljavanju ovih lica. Predsjednik je istakao da je država obezbijedila i druge benefite poslodavcima koji zaposle lica sa invaliditetom, poput sredstava za prilagođavanje radnog mjesta. Zakonom su jasno propisane namjene u koje se sredstva mogu iskoristiti tako da ona mogu biti upotrijebljena samo za zapošljavanje lica sa invaliditetom.

Predsjednik Odbora je istakao da je u 2015. godini, u periodu od 2. marta 2015. do 31. decembra 2015. godine, realizovano 19 projekata profesionalne rehabilitacije, aktivne politike zapošljavanja i zapošljavanja lica sa invaliditetom, kojima su dodijeljeni grantovi, po osnovu javnog poziva koji je Zavod za zapošljavanje Crne Gore objavio 10. novembra 2014. u iznosu od 998.789,06 €. U ovim projektima bilo je uključeno 290 lica sa invaliditetom, kao učesnika ili korisnika.

Drugi javni poziv za dodjelu grantova objavljen je 3. novembra 2015. godine, u iznosu od 2.000.000,00 €. Odlukom Upravnog odbora Zavoda za zapošljavanje Crne Gore odobreno je finansiranje 53 projekta, u iznosu od 1.997.522,67 €, čija je realizacija počela 18. januara 2016. s tim što je prvi dio dodijeljenih sredstava, u iznosu od 998.761,33 € isplaćen do 31. decembra 2015. godine, shodno zaključenim ugovorima sa izvođačima projekata.

Aktivnosti koje se finansiraju u okviru ovog poziva su: prilagođavanje radnog mjesta i uslova rada, otklanjanje barijera pristupu radnom mjestu i druge mjere i aktivnosti kojima se omogućava zapošljavanje lica sa invaliditetom; mjere i aktivnosti profesionalne rehabilitacije; mjere aktivne politike zapošljavanja i aktivnosti podsticanja razvoja izvođača profesionalne rehabilitacije i organizatora obrazovanja odraslih.

Za realizaciju mjera i aktivnosti profesionalne rehabilitacije za lica sa invaliditetom i programa aktivne politike zapošljavanja u kojima učestvuju ta lica, dodjelu subvencija poslodavcima, novčanih pomoći polaznicima programa i naknada članovima komisija za profesionalnu rehabilitaciju koriste se sredstva Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom, koji je ustanovljen kao organizaciona jedinica u okviru Zavoda i za te namjene u 2015. godini je utrošeno 2.801.680,39 eura.

Predsjednik Odbora je zaključio da mi brzo učimo koristeći iskustva drugih država, pa su nam sugestije veoma važne kako u donošenju zakona, tako i u njihovoj implementaciji. Značajan broj naših građana živi u Sjedinjenim Američkim Državama tako da smo i od njih upoznati sa stanjem u SAD-u, a njihova iskustva i sugestije su nam značajni za unapređenje stanja u našoj državi.

Sagovornici su zaključili da zaštita prava osoba sa invaliditetom predstavlja dugoročan proces i da najviše napora treba uložiti u promjenu svijesti građana, jer kad javnost shvati i podrži sve promjene koje je neophodno sprovesti, mnogo brže će se dostići zacrtani ciljevi i standardi koji doprinose boljem životu svih građana.

Na samom kraju sastanka, Predsjednik Odbora je advokatu Vodaču uručio Informaciju o aktivnostima Odbora za ljudska prava i slobode na afirmaciji, zaštiti i promociji prava lica sa invaliditetom kako bi se detaljnije upoznao sa aktivnostima Odbora u ovoj oblasti, kao i načinom rada Odbora i svim aktivnostima planiranim za naredni period.

SEKRETAR ODBORA

Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA

dr Halil Duković